

Az Amerikai Egyesült Államok és a nyugat-európai országok II. világháború utáni története

Az Egyesült Államok

1945. április 12-én meghal F. D. Roosevelt => **Truman** kerül az elnöki székbe.

A hidegháború kibontakozása: Truman-doktrína; Marshall-segély meghirdetése.

A kibontakozó hidegháború belpolitikai következményei:

- kommunista üldözések az USA-ban a **Joseph R. McCarthy** republikánus szenátor vezette **Amerika-ellenes Tevékenységet Vizsgáló Bizottság** részéről.

Amerika-ellenes Tevékenységet Vizsgáló Bizottság volt az a testület, amely az USA-ban rejtőzködő valós és vélt kommunista ügynökök felkutatását és megbüntetését tűzte ki céljául. Ezt a korszakot a bizottság "atyjáról", a republikánus Joseph McCarthy szenátorról "mccarthyizmusnak" nevezzük. McCarthy 1950-ben kezdte meg a kommunista-ellenes hadjáratát a West Virginia-i Wheelingben, egy 205 névből álló listát tartva kezében olyan magas beosztású külügyminisztériumi dolgozókról, akik egyben a Kommunista Pártnak is tagjai voltak. Az ügy kivizsgálására felállított bizottság elutasította a vádakát, megállapítva, hogy azok hamisak, majd McCarthy-t etikátlan kampányolással vádolta.

Az 1952-es választások megnyerése után McCarthy a szenátus egy kivizsgálással foglalkozó állandó albizottságának elnöki székét kapja meg, első áldozata **Charles E. Bohlen**, az **Eisenhower elnök által kinevezett moszkvai nagykövet** volt. McCarthy a nyilvános vádaskodások miatt egyre távolabb került az elnöktől, míg végül 1953-ban egy országos televíziós csatornán Eisenhowert azzal vádolta, hogy nem tett semmit a kormányzaton belüli "felforgató elemek felszámolására".

A mccarthyizmusnak tucatjával voltak áldozatai, politikusok, közéleti személyiségek, tudósok, művészek, mint **Orson Welles, Arthur Miller és Charlie Chaplin**.

1954 decemberében a szenátus 67-22 arányban döntést hozott, amelyben elmarasztalta a szenátort, aki az Eisenhower-kormány ellen intézett elkeseredett támadással válaszolt, és nyilvánosan bocsánatot kért az amerikai néptől, amiért arra biztatta őket, hogy Eisenhowerre adják voksukat.¹

- a Kongresszus elfogadta a **Taft-Hartley-törvényt**, amely radikálisan megkurtította a **szakszervezetek jogait**: törvényen kívül helyezte a szövetségi közalkalmazottak sztrájkját, megtiltotta, hogy a szakszervezetek jelöltek támogatassanak a szövetségi választásokon, előírta, hogy minden szakszervezeti tisztségviselő eskü alatt jelentse ki, hogy nem tagja a Kommunista Pártnak.

Truman 1952-ben nem indult újra a választásokon, a republikánus Dwight D. Eisenhower lett az elnök. Belpolitikájának mottója a „lopakodó szocializmus” ellenei fellépés, ez döntően azoknak az állami beruházásoknak a korlátozását jelentette, amelyeket a New Deal alatt indítottak, valamint a szociális és infrastrukturális kiadások lefaragását. A hidegháborús

¹ https://mult-kor.hu/20031211_boszorkanyuldozes_amerikai_modra?pIdx=2 (2020.09.23.)

léggörnek köszönhetően védelmi kiadások a világháború után is töretlenül nőttek, a hadügy befolyása minden korábbit felülmúlt.

1961-ben **J. F. Kennedy** kerül az elnöki székbe. Gazdasági intézkedései közül 13, 5 milliárd dolláros adócsökkentést, és az infláció alig 1%-os szinten tartását kell megemlíteni.

Elnöksége idejére esik a **kubai rakétaválság**: 1962 novemberében. Következmenyeként 1963-ban megkötik az atomcsend- és az atomsorompó egyezményt, valamint közvetlen telefon-összeköttetés (forró drót) jön létre a Fehér Ház és a Kreml között.

Nagy előrelépés volt tapasztalható az afro-amerikaiak egyenjogúságának kérdésében, azonban az ezt rögzítő törvény meghozatala az elnök 1963. november 22-i halála miatt **Lyndon B. Johnson** nevéhez fűződik (1964. július 2.). A törvény értelmében tilos volt a diszkrimináció, az állami hivataloknak felül kellett vizsgálniuk személyzeti politikájukat, az elnök visszatarthatta a finanszírozást azon állami és helyhatósági szervektől, amelyek sértették a törvény szellemét. Johnson a **Great Society** jelszóval tett kísérletet a New Deal újra élesztésére és továbbfejlesztésére: a Kongresszus ismételten növelte a társadalombiztosítási juttatásokat, 1965-ben a **Medicare-program** keretében bevezették az általános betegbiztosítást az idősök számára.

1968-ban két merénylet is történik az USA-ban: meggyilkolták **Robert F. Kennedyt**, John F. Kennedy öccsét és a demokrata párt szenátorát és elnökjelöltjét, valamint a fekete polgárjogi aktivistát, **Martin Luther Kinget**.

A vietnámi háború miatti elégedetlenség vetett alapvetően véget a demokrata kormányzásnak, 1969-ben **Richard Nixon** vezetésével a republikánusok kerülnek hatalomra, aki a **Watergate-botrány** nyomán lemondani kényszerül.

A Watergate-ügy: 1972 nyarán egy washingtoni hotel, a Watergate épület egyik biztonsági őre betörés gyanúja miatt tett feljelentést a rendőrségen. A hatóság emberei 1972 június 17-én öt embert tartóztattak le a helyszínen. A vád eleinte betörés volt, pontosabban az épületben található, Demokrata Párt által használt és Larry O'Brien pártelnök nevére bérelt irodákba történt illetéktelen behatolás. A hír kezdetben nem keltette fel az amerikai közvélemény figyelmét, ám két újságíró Bob Woodward és Carl Bernstein. A The Washington Post publicistái, leleplező cikksorozatot jelentettek meg, a betörés körülményeiről. Megírták például, hogy az egyik letartóztatott, név szerint James McCord a CIA tagja volt és kapcsolatban állt az elnök Újraélesztési Bizottságával. Az emberek arról kezdtek suttozni, hogy a hatalmon lévő Republikánus Párt első emberei, sőt magas rangú állami vezetők adtak utasítást a rivális Demokrata Párt lehallgatására és a betörők valójában lehallgató készülékeket helyeztek el a Watergate épület irodáiban. Hamarosan szenátusi bizottság alakult a betörés részleteinek feltárására, majd 1973 januárjában John J. Sirica főbíró elnökletével a District of Columbia-i bíróság kezdte meg az ügy hivatalos vizsgálatát. Az elnök ugyanakkor tagadta, hogy ő maga tudott volna a törvénytelenégekről. 1973 februárjában felállított, Sam J. Ervin demokrata szenátor vezette különbizottság nyilvános – a televízióban is közvetített – meghallgatásokat kezdett a Watergate-ügyben. Ezeken a meghallgatásokon már az is felmerült, hogy maga Nixon igenis tudott a Watergate-házban végrehajtott akcióról. Ezt később Jeb Stuart Magruder, az elnök tanácsadója is megerősítette. Maga Magruder is aktív részese volt az akciónak, amiért egyébként később hat hónapos börtönbüntetést kapott. Végül Nixon 1974. augusztus 8-án a

kormányzáshoz szükséges „kellően szilárd politikai alap” hiányára hivatkozva jelentette be lemondását, majd másnap délelőtt elhagyta az elnöki hivatalt.²

A Washington Post 1972.október 10-i száma

https://www.washingtonpost.com/gdpr-consent/?next_url=https%3a%2f%2fwww.washingtonpost.com%2fwpsrv%2fpolitics%2fspecial%2fwatgate%2fp1.html (2020.09.16.)

Gerald R. Ford 1974-ben került az elnöki székbe Nixon lemondása után, elnöksége idejére esik az amerikai hadsereg Vietnamból való kivonulása, a közös amerikai-szovjet ürrepülés, és az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet Helsinkiben.

1976-ban a demokrata párti **James E. Carter** nyerte a választásokat, aki nem volt képes megfordítani a gazdaság negatív tendenciáit, a magas inflációt és a munkanélküliséget.

A nemzetközi viszonyokban enyhülés politikájának a Szovjetunió afganisztáni intervenciója vetett véget 1979-ben, ezt az eseményt tartjuk kis hidegháború nyitányának is.

Az 1980-as elnökválasztáson a republikánus **Ronald Reagan** győzött, aki hozzákezdett a gazdaság rendbetételére. Az ő nevéhez köthető az USA-ban a **neoliberális gazdaságpolitikai** (fő képviselői Milton Friedman, Friedrich Hayek) **fordulat**, amelynek során csökkentették a gazdaság és a pénzügyi szféra szabályozását (dereguláció), a családi pótlékot, a segélyek összegét, az adókat (elsősorban a legmagasabb jövedelmi csoportba tartozókat). A katonai kiadásokban ugyanakkor hatalmas növekedés volt tapasztalható: 1983-úrfegyverkezési program.

1988-1992 között a republikánus **George Bush** töltötte be az elnöki tisztséget. Legfontosabb kezdeményezése a kábítószer elleni háború meghirdetése volt 1989-ben, amely legitimálta a folyamatos beavatkozás jogát a Rio Grande és a Horn-fok között. Elnöksége idején hullik szét a Szovjetunió, illetve zajlanak le a kelet-közép-európai országok rendszerváltásai és egyesült a két Németország.³

² Harmat Árpád Péter: A Watergate-botrány <http://tortenelemcikkek.hu/node/516> (2020.09.16.)

³ Andor László: Amerikai Egyesült Államok In: Németh István (szerk.): 20. századi egyetemes történet II. Európán kívüli országok Osiris Kiadó Budapest, 2005. 113-127.o.

Nagy-Britannia

1. Belpolitika

Az 1945 júliusában tartott választásokon **Churchill** és a Konzervatív Párt veszített, a munkáspárti **Clement Attlee** alakíthatott kormányt.

Államosításokra került sor: a központi jegybankot, a bányákat, az energiaszektor, a közúti és a vasúti közlekedést is állami kézbe vették. 1946-ban elfogadták a Nemzeti Biztosítási Törvényt, létrejött a Nemzeti Egészségügyi Szolgálat, **megkezdődött a jóléti állam kiépítése**. Az 1950-ben tartott választásokon a Labour még kormánypárt maradt, bár mozgástere beszűkült, **1951-ben azonban Attlee-ék vereséget szenvedtek, Churchill lett ismét a miniszterelnök**.

1952 februárjában elhunyt **VI. György**, a trónon lánya, **II. Erzsébet** követte.

1955-ben Churchill visszavonult, májusban Anthony Eden vezetésével a toryk ismét megnyerték a választást. Az 1956. őszi szuezi intervenció miatt 1957-ben Eden lemondott, utóda **Harold Macmillan** lett. 1959 októberében a toryk újabb választási győzelmet arattak, **Macmillan** a kormányfő. 1961-ben romlani kezdtek a brit gazdaság mutatói, a kormányfőt kudarcok érték az Európai Gazdasági Közösséggel folytatott tárgyalásokon, **Profumo** hadügyi államtitkár kémbotrányba keveredett. 1963-ban megrendült Macmillan egészsége, és lemondott. Macmillan utóda **Sir Alex Douglas-Home** lett.

Az 1964 októberében tartott választásokon a Munkáspárt győzött, Harold Wilson lett a miniszterelnök.

1966 márciusában ismét választásokat tartottak, Wilson ismét győzött. Nehezítette helyzetét, hogy előbb a tengerészek sztrájkoltak, majd **1967-ben pénzügyi válság bontakozott ki. A takarékosági intézkedések elmérgesítették a viszonyt a Munkáspárt és a szakszervezetek között**.

1970 nyarán a konzervatívok győznek a választásokon **Edward Heath** vezetésével, azonban a konzervatívok sem tudták megoldani a gazdaság problémáját. 1971-ben fogadták el az ipari kapcsolatok törvényt, amely drasztikusan módosította az üzemek munkaügyi rendjét, és megtiltotta a szolidaritási sztrájkokat. **Amikor 1974 februárjában az ország összes szénbányájában leállt a munka, Heath kiírta a választást, amelyen a Wilson vezette Labour nyert**.

Az északír válság: A 19. században az ír-kérdés volt a brit politika egyik fő problémája. A megoldást a britek számára a sziget 1921-es kettéosztása jelentette, amikor Észak-Írországból létrehoztak egy protestáns államot a protestánsok számára. Az ír nacionalizmust és függetlenségi törekvéseket képviselő katolikusok az újonnan létrehozott északi államban kisebbségbe szorultak.

A katolikusok kezdetben békés eszközökkel küzdöttek céljaikért, ám 1969-től az északír félkatonai terrorszervezet, az IRA (Irish Republican Army- Ír Köztársasági Hadsereg) is bekapcsolódott a küzdelembe, és egy véres konfliktus robbant ki Belfast és Londonderry utcáin. A tényleges polgárháború 1968. október 5-én vette kezdetét a katolikusok és a többségben lévő protestánsok között: a katolikus polgárjogi felvonulás résztvevőit az Ulsteri Királyi Rendőrség tagjai brutálisan bántalmazták.

Az első napi heves összecsapásokról szóló hírek 5 halottról és mintegy 120 sebesültről beszéltek - ám ez csupán a kezdet volt. Az összecsapások miatt az angol kormányzat csapatokat

rendelt a térségbe.⁴A fegyveres összecsapások és az IRA által elkövetett terrorcselekmények azonban a '70-es-80-as években is folytatódtak.

1976-ban Wilson lemondott, utóda **James Callaghan** lett, akinek súlyos pénzügyi válságot kellett megoldania. A Labour balszárnya és a szakszervezetek sokallták, a toryk és az IMF pedig kevesellte a pénzügyi egyensúly helyreállítására tett intézkedéseket. 1977-től csak a Liberális Párttal tudott kormányozni Callaghan, akiknek meg kellett ígérnie, hogy nem lesz további államosítás.

A brit belpolitika egyik központi kérdése a II. világháborút követően a skót és a walesi nemzeti törekvések voltak. A Skóciában előre tört Skót Nemzeti Párt belső autonómiát követelt. Hasonló igényekkel lépett fel a Walesi Plaid Cymru is. A munkáspárti kormány az Alsóház elé terjesztette a skót és a walesi „hatalomátruházásról” szóló törvényjavaslatot, amely külön skót és walesi törvényhozó gyűlést ígért. A toryk ellenezték, és sikerült megtorpedózniuk a tervet. Feltételül kötötték ugyanis: a törvény életbe lépéséhez szükség van népszavazásra, amely akkor lesz eredményes, ha az összes választásra jogosult 40 %-a igennel szavaz. Az 1979 márciusában tartott népszavazás egyik országrészben sem lett eredményes.

1979-ben a toryk Margaret Thatcher vezetésével megnyerték a választásokat. Politikáját a neoliberalis-neokonzervatív fordulat jellemezte. A neoliberalizmus a gazdaságpolitikában nyilvánult meg: a jóléti állam felszámolását, a piaci mechanizmusok szabadságát, az állami szerepvállalás visszaszorítását, privatizációt, deregulációt sürgettek. Thatcher hadat üzent a második világháború után kialakított ún. konszenzuspolitikának, mert ebben látta a brit gazdaság hanyatlásának fő okát. 1981-ben a munkanélküliek száma meghaladta a kétmilliót, de a szakszervezetek nem sokat tehettek, mert addigra alaposan megnyirbálták hatalmukat.

1981-ben ismét Thatcher nyeri a választásokat. A második Thatcher-kormányt 1984-ben alaposan meggyengítette a szénbányász-sztrájk. **1987 júniusában Thatcher harmadszor is győzött.** **1990-ben újabb népszerűtlen intézkedést hozott, bevezette a „fejadót”.** Az új adót személyenként, jövedelmi viszonytól függetlenül mindenkinek fizetnie kellett. **Thatcher megérezte hatalmának csökkenését mind a kormányon, mind a konzervatív párton belül, és 1990-ben lemondott, utóda John Major lett.**

2. Gazdaság

A második világháború után súlyos helyzetben volt a brit gazdaság: a japán fegyverletétel után Washington azonnal beszüntette a kedvezményes kölcsönök folyósítását, az újabb 3,7 milliárd dolláros kölcsönt csak hátrányosabb feltételekkel vehette fel az ország. **1946 tavaszán jegyre adták az élelmiszert, amire a háború alatt sem volt példa.**

A gazdasági egyensúly helyreállítását megkönnyítette a Marshall-segély, 1953-54-re megszűnt az élelmiszerek jegyrendszere, az életszínvonal növekedni kezdett. A hatvanas évek elején azonban pénzügyi egyensúlyi problémák adódtak. 1967-ben a munkáspárti Wilson elszánta magát a font leértékelésére, amely a pénzügyi egyensúlyt ugyan helyre állította, de a gazdaság versenyképessége tovább csökkent.

Az 1979-ben bevezetett neoliberalis-neokonzervatív fordulat nyomán a kormány szakított a szakszervezetekkel, csökkentették az állami kiadásokat, privatizációt, deregulációt hajtottak

⁴ <https://mult-kor.hu/cikk.php?id=19361> (2020.09.23.)

vége. Gazdaságfilozófiai háttér a monetarizmus volt, amely szerint a legfontosabb a pénzforgalmi egyensúly fenntartása, és az infláció elkerülése.

1982-re az infláció 10% alá, 1983-ban pedig 5 % alá esett vissza.

A nyolcvanas évek végén azonban ismét szaporodtak a gazdasági gondok. Az infláció nőtt, a gazdaság növekedése pedig csökkent (1% alá).

1992. szeptember 16-án (fekete szerda) összeomlott a font.

3. Külpolitika

A II. világháború után Nagy-Britannia másodrendű hatalommá süllyedt az USA és a Szovjetunió mögött, gyarmatbirodalma felbomlóban volt:

1946-ban a munkáspárti **Attlee** küldöttséget menesztett **Indiába** a szubkontinens függetlenségének előkészítésére. **1947. augusztus 15-én** a delhi Vörös erődre ünnepélyesen felhúzták az indiai zászlót, véget ért a több évszázados brit uralom. **Ugyanezen a napon kikiáltották a független Pakisztánt is.**

Palesztina ügyét 1947-ben az ENSZ-re bízta Nagy-Britannia. A világszervezet úgy határozott, hogy a brit mandátumterületet 3 részre kell osztani: egy zsidó és egy palesztin államra, valamint a nemzetközi igazgatás alá helyezendő Jeruzsálemre. **A brit kormány 1948. május 15én mondott le a Népszövetségtől kapott mandátumáról.**

1956-ban Nasszer egyiptomi elnök államosította az asszuáni gát költségeinek fedezetére a francia-brit ellenőrzés alatt álló Szuezi-csatorna Társaságot. A konzervatív **Anthony Eden** az intervenció mellett döntött. Hiába volt sikeres az október 31-i támadás katonailag, a nemzetközi felzúdulás hatására (az USA és a Szovjetunió is elítélte) nov. 6-án le kellett állítani az akciót.

Az európai integrációhoz való viszony: Az 50-es években kialakuló integrációt kezdetben mind a Munkáspárt, mind a konzervatívok elvetették. A kezdeti ellenállás után a hatvanas évek elején **Harold Macmillan** úgy döntött, hogy csatlakoztatja Angliát az EGK-hoz. **De Gaulle** azonban 1963 januárjában megvétózta Nagy-Britannia csatlakozását. A hatvanas évek második felében a munkáspárti **Harold Wilson** kérte az ország felvételét az EGK-b, de Párizs válasza nem változott, fordulatra csak De Gaulle távozása után került sor: 1972. jan. 22-én aláírják Nagy-Britannia, Írország és Dánia csatlakozási egyezményét, 1973. január 1-jével váltak taggá.

A hetvenes évek első felében enyhülés következett be a nemzetközi viszonyokban. Ezt a folyamatot a Szovjetunió afganisztáni intervenciója akasztotta meg.

Thatcher külpolitikája a britek régi nemzetközi tekintélyének helyreállítására irányult. Erre váratlan lehetőség kínálkozott, amikor **Argentína diktátora, Galtieri tábornok** úgy próbálta ingataggá vált hatalmát megerősíteni, hogy 1982 elején lerohanta a **Falkland-szigeteket**. Thatcher a fegyveres választ választotta, amit a közvélemény is támogatott. Júniusra sikeresen befejeződött az akció, ez a külpolitikai siker jelentősen hozzájárult 1983-as győzelméhez.⁵

⁵ Egedy Gergely: Nagy-Britannia és Észak-Írország In: Németh István (szerk.): 20. századi egyetemes történet I. Európa Osiris Kiadó Budapest, 2005. 262-270.o.

Franciaország

1. A felszabadulás utáni politikai helyzet

Az ország felszabadítása 1945. február 9-én fejeződött be. A Charles de Gaulle vezette Ideiglenes Kormány jelentős gazdasági és szociális intézkedéseket vezetett be: államosították a szénbányák többségét, az ipar és a bankszektor jelentős részét, minden munkavállalókra kiterjesztették a társadalombiztosítást. Megkezdődött Franciaországban is a jóléti állam kiépítése.

1946-47-ben a politikai életet az ellenállásban szerepet játszott pártok (radikálisok, kereszténydemokraták, szocialisták, kommunisták) együttműködése, **koalíciós kormányzás jellemezte.** A fenti erők együttműködése 1947 májusáig tartott, amikor részben belső, részben hidegháborús okokból eltávolították a kommunistákat a kormányból.

Az 1945 októberében tartott népszavazáson a választók úgy döntöttek, hogy Franciaország parlamentáris köztársaság marad, ezért de Gaulle 1946. januárban lemondott. 1947. április 14-én de Gaulle bejelentette a pártok feletti csoportosulást, a Francia Népi Tömörülés (RPF) megalakulását, amely a párturalom felszámolását és erős elnöki rendszer létrehozását követelte.

2. A háború utáni gazdasági helyzet

Az ipari termelés 1946 végére a háború előtti 80%-át tette ki, a Jean Monnet vezette Tervezési Tanács részben a gyarmatok erőforrásainak erőteljesebb mobilizálására, részben az amerikaiak pénzügyi támogatására számított, ezért elégedetten fogadták a **Marshall-tervet.** **Franciaország gazdasági teljesítménye 1948-ra elérte a háború előtti szintet.**

3. Külpolitika a 40-es években

A háború utáni francia külpolitika az ország nagyhatalmi pozíciója miatt a gyarmatok megtartásában volt érdekelt. Tunéziában, Marokkóban és Algériában, valamint a Közel-Keleten a függetlenségi mozgalmakkal szemben a fegyveres választ alkalmazta Franciaország. Az 1946-os alkotmány ugyan a Francia Gyarmatbirodalom elnevezést Francia Unióra változtatta, de a tényleges státusza ezen területeknek nem változott.

A japán megszállás alól felszabadult Vietnam is függetlenséget akart **Ho Si Minh** vezetésével. 1947-ben egyre kilátástalanabb lett a franciák helyzete az indokínai háborúban, végül az 1954-ben **Dien Bien Phunál** elszenvedett vereség után kénytelen volt tárgyalóasztalhoz ülni. Franciaország elfogadta Vietnam átmeneti kettéosztását a 17. szélességi kör mentén, Laosz és Kambodzsa független állam lett.

1954-ben megkezdődtek a tárgyalások Tunézia és Marokkó dekolonizációjáról is. Algéria függetlenségét azonban kategorikusan elvetették, amikor 1954-ben felkelés tört ki. Az Algéria elleni háború válságot okozott Franciaországban, többen a megoldást de Gaulle visszahívásában látták. Azonban amikor 1958. május 13-án a gyarmati rendszer fenntartásának hívei államcsínyt hajtottak végre Algírban, egyik fő követelésük de Gaulle vezetésével megalakuló új kormány volt. De Gaulle két feltétellel vállalta a visszatérést: 1. fél év rendkívüli hatalmat kér, 2. új alkotmány elfogadása.

4. Az ötödik köztársaság

1958. június 1-jén a Nemzetgyűlésben beiktatták **de Gaulle** új kormányát.

Az 1958. szeptember 4-én elfogadott új alkotmány elnöki rendszert hozott létre. A Nemzetgyűlés jogait erősen korlátozták, kisebb mértékben a kormányt is, viszont a köztársasági elnököt széles jogkörrel ruházták fel. Veszély esetén elnöki teljhatalommal biztosíthatja a rend fenntartását. Tevékenységéért nem felel a parlamentnek. A külügy, a hadügy, a gyarmati ügyek az elnöknek vannak fenntartva. A tisztségre 1958-ban de Gaulle-t választják. Az 1962-es alkotmánymódosítás után az elnököt közvetlenül a lakosság választja.

5. De Gaulle külpolitikája

1959-ben de Gaulle elismerte az algériai lakosság önrendelkezési jogát, majd 1962-ben Evianban aláírták a francia-algériai megállapodást.

1958 szeptemberében Franciaország megkezdte az önálló francia nukleáris ütüerő kiépítését, ezért nem írta alá az 1963-as moszkvai atomcsendegyezményt.

De Gaulle viszonya mind az EGK-val, mind a NATO-val viharosan alakult: nevéhez kötődik az EGK első időszakának legnagyobb válsága, az ún. üres székek politikája, két alkalommal is megvétózta Nagy-Britannia csatlakozási kérelmét az Európai Gazdasági Közösséghez. 1966-ban kijelentette, hogy a francia szuverenitás teljes helyreállítása érdekében Franciaország kilép a NATO katonai szervezetéből.

6. Az 1968. májusi diákmegmozdulás, de Gaulle visszavonulása

A Nanterre-i Egyetem bölcsészkarán 1968. márciusban zömmel szélsőbaloldali diákok radikális reformok bevezetését követelték az egyetem vezetésétől. **A gyorsan kiszélesedő tiltakozó mozgalom a fogyasztói társadalom elutasításába torkollott hamarosan.** Májusban a diákok mellett megmozdultak a nagy baloldali politikai és társadalmi szervezetek is, a hónap végére a sztrájkok szinte egész Franciaországot megbénították. De Gaulle bejelentette a parlament feloszlását és új választások kiírását. **Az 1968. június végi választásokon a gaulleista párt tovább növelte előnyét. Ezt követően de Gaulle váratlanul népszavazás kiírását kezdeményezte szenátusi és önkormányzati reform kérdésében, amellyel értetlenséget és elégedetlenséget váltott ki a saját pártján belül.**

7. Georges Pompidou elnöksége

1969-ben azonban saját tábora elégedetlensége miatt leszavazták de Gaulle-t, utóda az elnöki székben *Georges Pompidou* lett (1969-1974).

A gazdaságpolitikában elfogadta a liberális gazdasági és pénzügyi miniszter, *Valéry Giscard d'Estaing* elképzeléseit. Külpolitikájában enyhítette a francia-amerikai feszültséget, feloldotta a vétót Nagy-Britannia csatlakozásával szemben, amely így 1973-ban az EGK tagjává válhatott.

8. Valéry Giscard d'Estaing

Pompidou 1974. ápr. 2-án váratlanul elhunyt, *Valéry Giscard d'Estaing* lett az elnök (1974-1981).

18 évre szállította le a nagykorúság és a szavazati jog korhatárát, államtitkárságot hozott létre a nők helyzetének javítására, legalizálta az abortuszt, szociális intézkedések is születtek. A jobboldali **Jacques Chiracot** nevezte ki miniszterelnöknek, aki azonban ellenezte a szociális

intézkedések zömét, ezért helyére 1976-ban **Raymond Barre** került. Chirac új életet akart lehelni a gaulleista mozgalomba, ezért 1976-ban létrehozta a Tömörülés a Köztársaságért (RPR) elnevezésű pártot.

Giscard d'Estaing szintén pártot alapított Unió a Francia Demokráciáért (UDF) néven, amely magába foglalta a radikálisokat, a köztársaságiakat és a centristákat. A két jobboldali tömörülés együtt indult az 1978-as választásokon.

Külpolitikájában a francia-német együttműködésre, és az európai integráció fejlődésére törekedett.

9. Francois Mitterand elnöksége

1981. május 10-én a baloldali **Francois Mitterand** lett az elnök (1981-1995).

Feloszlatta a jobboldali többségű 1978-ban megválasztott parlamentet, és új választást írt ki. Az átmeneti kormány vezetésével **Pierre Mauroy**-t bízta meg, aki hozzáfogott a korábbi szociális ígéretek megvalósításához, ami nagyban hozzájárult a szocialisták 1981. júniusi győzelméhez a választásokon.

A gazdaságban jelentkező nehézségek (nőtt a fizetési mérleg hiánya, a külkereskedelmi deficit, a munkanélküliség) miatt a kormányzat a szigor politikáját volt kénytelen alkalmazni. 1983-86 között a jelszó a modernizáció, a francia gazdaság versenyképességének javítása volt.

Az 1986-os parlamenti választásokon a jobboldali koalíció kapott többséget, Jacques Chirac lett a miniszterelnök, így kialakult az a furcsa helyzet, hogy az elnök baloldali, a kormány pedig jobboldali volt. Ez a helyzet 1988-ig tartott. A gaulleista-liberális koalíció felszámolta a szocialisták által végrehajtott államosításokat, deregulációt hajtottak végre a gazdaságban (neoliberális gazdasági fordulat).

Társbérlet: amikor a francia köztársasági elnök és a miniszterelnök, valamint a parlamenti többség különböző politikai párthoz tartozik.

Az 1988-as elnökválasztáson ismét Mitterand lett az elnök. Az 1993-as parlamenti választásokon a szocialisták ismét vereséget szenvedtek, így 1993-1995 között Mitterand és gaulleista **Éduard Balladur** kettőse működött.

Mitterand élesen szovjetellenes külpolitikát folytatott (bár 4 kommunista miniszter is volt a kormányában): követelte a szovjet csapatok kivonását Afganisztánból, kiállt a szovjet SS-20-aszrakétákat ellensúlyozó amerikai Pershing-2 rakéták európai telepítése mellett, törölte naptárából a szovjet-francia csúcstalálkozókat, korlátozta a gazdasági kapcsolatokat. Gorbacsov hatalomra kerüléséig kellett várni arra, hogy a francia külpolitika az enyhülés irányába mozduljon el. Mitterand számára Gorbacsov személye és a Szovjetunió egyben tartása tűnt az európai és a világpolitikai egyensúly zálogának.

A bipoláris rendszer szétesése után a francia külpolitika legfontosabb kérdése a német egység ügye volt, ez ugyanis felborította a franciáknak kedvező európai egyensúlyt. A szuverén, egységes Németország helyreállítása Franciaország európai szerepének leértékelődését jelentette.

Jugoszlávia szétesésekor Franciaországnak nagy szerepe volt abban, hogy Európa nem lépett fel egységesen a jugoszláv ügyben, Franciaország volt az utolsó, aki kimondta a szerbek

felelősségét az etnikai tisztogatásokért. A francia diplomácia ki akarta rekeszteni az amerikaiakat a jugoszláv válságkezelésből, bár a horvát, és bosnyák valamint a szerb felet az amerikai diplomácia kényszerítette megállapodásra Daytonban.

Mitterand Európa-politikája nagyban hozzájárult az integráció elmélyüléséhez. Egyik szorgalmazója volt az **Egységes Európai Okmány**nak 1985-ben, Mitterand oldotta fel a Spanyolország és Portugália belépésének akadályát jelentő dél-franciaországi mezőgazdasági embargót is 1986-ban.

Az Afrika-politikában a szocialisták az 1970-es években hevesen támadták a gaulleista és a liberális jobboldal neokolonializmusát. 1989-90 után Franciaország a diktatórikus rezsimek demokratikus átalakulását igyekezett elősegíteni (Benin, Togo, Kamerun, Zaire). A demokrácia exportja azonban nem volt sikeres. A demokratizálás kudarc után Balladur kormánya ezen államok pénzügyi helyzetét próbálta javítani, a világgazdaságba való integrálásukra helyezve a hangsúlyt.⁶

A Német Szövetségi Köztársaság (NSZK)

1. Konrad Adenauer kancellársága (1949-1963)

1949. szeptember 20-án polgári koalíciós kormány alakult **Konrad Adenauer** vezetésével, aki legfőbb céljának az ország szuverenitásának visszaszerzését tekintette.

Az 1954 októberében Párizsban aláírt, a megszállási státútum helyébe lépő szerződéscsomag (Németország-szerződés) kötelező érvénnyel rendezte az NSZK-nak a három nyugati hatalomhoz való viszonyát és biztonsági garanciákat nyújtott Nyugat-Berlinre. A 15 NATO tagország meghívta az NSZK-t a tagjai sorába. A párizsi szerződések 1955. május 5-én léptek életbe: az NSZK szuverén állam lett, és május 9-én felvették a NATO-ba.

Szintén a Párizsban született megállapodás értelmében 1955. októberben a Saar-vidéken népszavazást tartottak, a lakosság többsége a Németországhoz tartozás mellett döntött.

Az európai integrációs szervezetek megalakítása: 1951-ben létrejött a Montánunió (Európai Szén- és Acélközösség-ESZAK), amelynek alapítói közé tartozik az NSZK. 1957-ben Rómában Franciaország, Olaszország, az NSZK és a Benelux-államok aláírták az Európai Gazdasági Közösség (EGK), valamint az Európai Atomenergia Közösség (EURATOM) alapító szerződését.

Az 1948-ban végrehajtott valutareform után a gazdasági fellendülés és a szociális piacgazdaság időszaka következett. Az NSZK 1958-ra az USA után a világ második ipari hatalma lett. Az ország bekapcsolódott a Marshall-tervbe, amelyből összesen 1,7 milliárd dollárt kapott.

Az 1962-ben bekövetkezett gazdasági recesszió nyomán belpolitikai válság bontakozott ki. **Franz Joseph Strauss** védelmi miniszter utasítására hazaárulás vádjával letartóztatták a Der Spiegel szerkesztőit. Tiltakozásul öt szabad demokrata páti miniszter lemondott. A kormánykoalíción belüli feszültségek miatt **Adenauer 1963. október 15-én lemondott.**

⁶ Gazdag Ferenc: Franciaország In: Németh István (szerk.): 20. századi egyetemes történet I. Európa Osiris Kiadó Budapest, 2005. 273-284.o.

Utóda, **Ludwig Erhardt** 1965-ben megnyerte a választást a CDU/CSU (kereszténydemokrata/keresztényszociális unió) színeiben. Külpolitikájában az enyhülési politika jegyében kezdeményezte a Varsói Szerződés államaival való kapcsolatok normalizálását, sikertelenül.

1966-ban az ismételt gazdasági recesszió következményeként felbomlott a kormánykoalíció.

2. A nagykoalíció időszaka (1966-1969)

1966 decemberében **Kurt Georg Kiesinger** kancellárral az élen kereszténydemokrata-szociáldemokrata nagykoalíciós kormány alakult, az alkancellár **Willy Brandt**.

3. A szociálliberális koalíció (1969-1982)

1969 szeptemberében Willy Brandt vezetésével szociáldemokrata-liberális koalíció alakult.

„Több demokráciát merészelni” reformprogram: új vállalati törvény, általános oktatási terv, adatvédelmi törvény került elfogadásra.

A külpolitikában az új keleti politika (neue Ostpolitik) érvényesült: az NSZK elismerte az Odera-Neisse vonalat mint Lengyelország nyugati határát, továbbá elismerte a két német állam egyenjogúságát. **1971-ben a két német állam képviselői aláírták az NSZK és Nyugat-Berlin forgalmáról rendelkező tranzitegyezményt**, illetve a Nyugat-Berlinből Kelet-Berlinbe és az NDK-ba irányuló utazási és látogató forgalomról szóló megállapodást.

1973-ban mindkét német államot felvették az ENSZ-be.

A kormány külpolitikája alkalmat nyújtott a CDU/CSU-nak, hogy **1972 áprilisában konstruktív bizalmatlansági indítványt nyújtson be Willy Brandt ellen.** Rainer Barzel kívánták kancellárrá választani, de nem kapta meg a többséget és az előrehozott 1972. novemberi választásokon ismét nyertek a kormánypártok.

1974 májusában Brandt lemondott a környezetébe beépült, leleplezett NDK-ügynökök miatt, utóda Helmut Schmidt lett, külügyminisztere Hans Dietrich Genscher.

A társadalomban nyugtalanságot váltott ki a hetvenes években elterjedt terrorhullám, amely 1977-ben tetőzött, és a terrorcselekmények végrehajtója a szélsőbaloldali terrorszervezet a **Vörös Hadsereg Frakció (RAF)** volt. Alternatív mozgalmak alakultak, amelyek bírálták a modern ipari és fogyasztói társadalmat. A kormány atomerőművek építésére támaszkodó energiapolitikája is új társadalmi mozgalmak születéséhez vezetett. 1979-ben megalakult a Zöldek pártja, 1983-ban jutottak be a parlamentbe először.

A gazdasági problémák orvoslására vonatkozó nézeteltérés miatt 1982 szeptemberében felbomlott a koalíció, és a liberálisok jobboldali uniópártok oldalára álltak: 1982. október 1-jén a CDU/CSU és a liberálisok frakciója konstruktív bizalmatlansági indítvánnyal megbuktatta Schmidt Kancellárt, és Helmut Kohlt választotta kancellárrá.

4. A keresztény-liberális koalíció (1982-1998)

A fordulat elsősorban a belpolitikában volt tapasztalható: a munkanélküliség és a recesszió leküzdésére konzervatív megoldás született: takarékosági politika, alacsony adók, óvatos kiadási politika. Kohl kancellársága idejére esett a német újra egyesítés (Wiedervereinigung), amelynek napja 1990. október 3. (erről lásd részletesebben a 11.

leckében). Az egyesítést követően súlyos gazdasági helyzet alakult ki az országban, **tömeges munkanélküliség lépett fel az öt új tartományban.** Az első öt évben 1000 milliárd márka áramlott az új tartományokba leginkább szövetségi költségvetésből. 1991 márciusában a szövetségi kormány beindította az évi 12 milliárd márkás Keleti Fellendülés Programját.⁷

Ellenőrző kérdések:

1. Milyen belpolitikai folyamatok, következmények köthetők a hidegháború kialakulásához az Egyesült Államokban?
2. Mi volt a Great Society és kinek a nevéhez fűződik?
3. Milyen nemzetiségi feszültségekről beszélhetünk Nagy-Britannia esetében?
4. Ismertesse Margaret Thatcher bel- és külpolitikáját!
5. Hogyan történik a II. világháborút követően a francia gyarmatbirodalom széthullása?
6. Milyen kormányformát vezetett be az 1958-as francia alkotmány? Mi ennek a jellemzője?
7. Mit értünk társbérlet alatt a francia politikai rendszerben?
8. Mikor és milyen szerződés értelmében vált szuverén állammá az NSZK? Ki a kancellár ekkor?
9. Ismertesse az Ostpolitik lényegét, kinek a nevéhez fűződik a keleti politika?
10. Ki az NSZK kancellárja a német újra egyesítéskor?

*Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával.
Projekt azonosító: EFOP-3.6.2-16-2017-00007*

⁷ Németh István: Németh Szövetségi Köztársaság In: Németh István (szerk.): 20. századi egyetemes történet I. Európa Osiris Kiadó Budapest, 2005. 284-295.o.